

Analysis of the Strategy for the Demographic Development of Ukraine until 2040 in the Context of Depopulation Mitigation

UDC 314.152.2

DOI: <https://doi.org/10.15421/152611>

Ovdin Oleksandr

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-7806-5061>, Ovdin.O.V@nmu.one
Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract.

The article analyzes the Strategy for the Demographic Development of Ukraine until 2040. This regulatory act was approved by a resolution of the Cabinet of Ministers on 30 September 2024. This Strategy is the second of its kind in the field of demography. The first demographic Strategy was adopted in 2006 and covered the period until 2015. The nine-year gap between the expiry of the first Strategy and the adoption of the second indicates that the state paid insufficient attention to demographic issues in the past, which contributed to the deepening of the demographic crisis.

The Strategy constitutes one of the key elements of the regulatory framework in the demographic sphere. Its adoption represents an important positive step in addressing the demographic crisis. It has initiated the implementation of a number of necessary reforms in the system of state social and demographic guarantees.

The tasks outlined in the Strategy are ambitious and far-reaching. It envisages increasing Ukraine's population (within its constitutional borders) from 31.1 million to 33.9 million. The article argues that achieving these objectives will be possible only if combating the demographic crisis is recognized as one of the highest priorities of state policy, alongside national defense.

To achieve the goals set out in the Strategy, it is necessary to recognize that one of the causes of the demographic crisis is the lack of an active demographic policy in the past, in particular the failure to index childbirth benefits appropriately over a period of 11.5 years. At the same time, the Strategy downplays the importance of state financial support and denies its long-term impact. Direct incentives for childbirth (including the provision of substantial financial aid) were not included in the list of measures intended to boost the birth rate. The Strategy did not provide for additional support measures for the birth of a second or third child. To ensure a sustainable demographic policy, a principle linking the amounts of socio-demographic payments to the minimum wage must be introduced. However, this principle is not addressed in the Strategy.

Keywords: demographic crisis, demographic policy, demographic strategy, depopulation, birth rate, natural population growth, pro-natalist policy

Аналіз Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року у контексті подолання депопуляції

Овдін Олександр

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)

Анотація.

У статті проаналізовано Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року, схвалену розпорядженням Кабінету міністрів 30 вересня 2024 року. Визначено, що перша демографічна Стратегія була прийнята у 2006 році та розрахована на період до 2015 року. Зазначено, що 9-річний проміжок часу між завершенням терміну дії першої стратегії та прийняттям другої свідчить про недостатність уваги держави до демографічних проблем в минулому.

Встановлено, що Стратегія закликає забезпечити стале відтворення населення України (і навіть збільшення загальної чисельності населення) та покращити його ключові соціально-демографічні характеристики, тому її прийняття є важливим позитивним кроком у боротьбі з демографічною кризою, який дозволив запустити процес впровадження низки потрібних змін у сфері державних соціально-демографічних гарантій.

Наголошується, що досягнення окреслених у Стратегії цілей (зокрема збільшення чисельності населення країни) є можливим лише в умовах визначення боротьби з демографічною кризою одним з ключових пріоритетів держави (поряд з питаннями обороноздатності держави), запровадження максимально активної пронаталістської демографічної політики та виділення значних коштів на стимулювання народжуваності.

Водночас зроблено висновок, що у Стратегії применшується значення державної фінансової допомоги як стимул народження дитини, довготривалий ефект заперечується, пряме стимулювання народження дитини (у тому числі шляхом надання суттєвої фінансової допомоги) не увійшло до переліку заходів, які мають підвищити народжуваність. Також відзначається, що у Стратегії не було передбачено додаткових заходів підтримки при народженні другої та третьої дитини, у той час як досвід України свідчить про їх ефективність.

Ключові слова: демографічна криза, демографічна політика, демографічна стратегія, депопуляція, народжуваність, природний приріст населення, пронаталістська політика

Вступ.

Демографічна криза є однією з найбільш суттєвих та довготривалих проблем, які постали перед Україною. Проблема не є новою для нашої держави, проте, у роки гібридної та повномасштабної війни кризові явища у цій сфері суттєво посилюються. Продовження падіння народжуваності та висока смертність призводять до збільшення депопуляції. Після лютого 2022 р., внаслідок початку повномасштабної війни, негативні природні процеси поєднуються з масовим виїздом українців за кордон. Необхідно акцентувати, що природний та міграційний процеси не можна розглядати як два окремих, ізольованих один від одного. Навпаки, вони тісно пов'язані між собою, тим більше коли вимушена міграція (як відбувається у випадку України) зачепила непропорційно високу частку дітей, підлітків, юнаків та жінок фертильного віку. Водночас загальна депопуляція суттєво впливає на вікову структуру суспільства. Передусім, необхідно відзначити збільшення частки пенсіонерів у структурі українського суспільства і, як наслідок, посилення кризових явищ у вітчизняній пенсійній системі.

Попри глибину проблеми, тривалий час в Україні не приділяли достатньої уваги демографічній кризі. Політики та громадські діячі її згадували досить побіжно, науковці також не били на сполох (а ті хто піднімав цю тему не були вчасно почуті). Більш того, була (і навіть зараз залишається) поширена точка зору, що державі взагалі не варто втручатися у демографічні процеси. І тим більше не варто витрачати суттєвих грошей на підтримку народжуваності. Згадаємо, що з 1 липня 2014 р. державна допомога, яка сплачувалася при народженні дитини, була зафіксована у розмірі 41 280 грн (сплачувалася протягом трьох років) і не збільшувалася до кінця 2025 р. (11 із половиною років!). З урахуванням інфляції відбулося її фактичне зменшення утричі. На нашу думку, виправдати це неможливо, адже попри війну протягом зазначеного періоду вдавалося регулярно знаходити гроші на низку напрямів державної політики, не пов'язаних із обороноздатністю держави. Фактично на жодній категорії громадян не економили так як на новонароджених дітях.

У цьому контексті можна лише вітати прийняття розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2024 р. № 922-р Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року. І в контексті реалізації Стратегії із 1 січня 2026 р. було нарешті підвищено виплати

при народженні дитини. Цей нормативний акт повинен бути дороговказом державної демографічної політики. Водночас він потребує ґрунтовного аналізу, відслідковування виконання, а також конструктивної критики, виявленню слабких місць тощо.

Метою дослідження є аналіз Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, визначення її позитивних сторін та недоліків, встановленню перспектив реалізації. Основну увагу приділено пропозиціям щодо стимулювання народжуваності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз нормативно-правових актів у сфері демографічної політики є важливим завданням для вітчизняних науковців, які працюють у межах різних наук (демографія, історія, економіка, публічне управління, правознавство тощо), а також для міждисциплінарних досліджень.

Суттєвий внесок у дослідження проблеми зробила видатний український демограф, академік Е. М. Лібанова. Також відзначимо, що шановна вітчизняна науковиця є зноюю у суспільстві публічною персоною, одним із лідерів громадської думки. Відповідно вона зіграла надзвичайно позитивну роль, привертаючи увагу суспільства до демографічних проблем (Лібанова, 2025).

Вплив державної демографічної політики на демографічну ситуацію в нашій державі висвітлювали О. М. Гладун, О. К. Гаврилюк та І. П. Майданик. Важливо відзначити, що у роботах зазначених приділено увагу питанням демографічної кризи та демографічної політики також і на сучасному етапі, після початку повномасштабної війни (Гладун, 2024; Гаврилюк, 2024; Майданик, 2024).

Низку теоретико-методологічних засад розробки та реалізації державної демографічної політики в Україні визначила науковець з державного управління Н. В. Васильєва. Зокрема вона зазначала, що державне управління «має бути спрямоване на розробку системи мотиваційних стимулів (через державні програми з потужним фінансуванням на постійній основі)» (Васильєва, 2020).

На нашу думку, у цілому демографічна політика в Україні у роки незалежності залишається ще недостатньо вивченою. Аналізу впливу державної допомоги при народженні дитини (і зокрема аналізу впливу підвищених виплат при народженні 2-ї та 3-ї дитини) на зміну динаміки народжуваності та загальної демографічної динаміки не приділяється потрібної уваги, так само як і зв'язку посилення

демографічної кризи у період гібридної війни із відсутністю індексації (фактично реальним скороченням) зазначеної виплати. Прийнята у 2024 р. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року (як і низка інших нормативно-правових актів, які покликані регулювати демографічний розвиток країни) ще потребує ґрунтовного аналізу та конструктивної критики

Результати дослідження.

Державне управління демографічними процесами та державна демографічна політика мають низку механізмів. Серед останніх ключову роль грають правові (законодавчі). Сучасне державне управління у будь-якій сфері не можна уявити без стратегічного планування та прийняття відповідних стратегій. Стратегія визначається в науковій літературі як «передбачений правом політико-правовий акт довгострокового характеру, який містить загальні принципи та пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку, є основою для подальшого стратегічного державного планування, який підлягає корегуванню залежно від конкретних історичних умов (Жилиєв & Семенченко, 2020). Також необхідно згадати щодо необхідності адекватного ресурсного забезпечення.

У затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 922-р 30 вересня 2024 р. «Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» зазначено, що Стратегія є «довгостроковим програмним документом, що визначає основні демографічні виклики та загрози для розвитку України», а також «стратегічні цілі та завдання для подолання демографічних викликів, розв'язання соціальних і гуманітарних проблем» (Кабінет Міністрів України, 2024б).

Згадана вище Стратегія є вже другою в демографічній сфері. 20 років тому було прийнято (затверджено постановою Кабінету Міністрів України 24 червня 2006 р.) «Стратегію демографічного розвитку в період до 2015 року» (Кабінет Міністрів України, 2006). Вже той факт, що після завершення періоду дії першої Стратегії держава 9 років зволікала з прийняттям другою (і це в умовах посилення демографічної кризи), красномовно свідчить про тривале нехтування загрозами у зазначеній сфері. Зазначимо, що прийняття другої демографічної Стратегії було передбачено у «Плані України», затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України № 244-р 18 березня 2024 р. № 244-р, який у свою чергу було прийнято з метою реалізації

ініціативи Європейського Союзу «Ukraine Facility», запровадженої Регламентом Європейського Парламенту та Ради ЄС 29 лютого 2024 р. (Кабінет Міністрів України, 2024б).

У новій Стратегії слушно визначено, що Україна «потребує системного стратегічного рішення, яке дасть змогу мінімізувати демографічні ризики та пом'якшити загрози, забезпечити збалансоване довгострокове відтворення населення». У документі також визначено мету Стратегії («забезпечення сталого та довгострокового відтворення населення України, покращення його ключових соціально-демографічних характеристик шляхом підвищення стійкості держави та суспільства в умовах демографічних змін, зокрема внаслідок впливу збройної агресії, епідемій, бідності та інших несприятливих чинників») та 3 її основні завдання («підвищення рівня народжуваності, зниження передчасної смертності та забезпечення міграційного приросту»). Також зазначено, що Стратегія передбачає «пошук швидких рішень для адаптації до демографічних викликів з метою набуття демографічної стійкості – здатності населення адаптуватися до демографічних змін і викликів із збереженням при цьому стабільності, життєздатності та ідентичності суспільства; можливістю збереження демографічного потенціалу під впливом негативних демографічних тенденцій» (Кабінет Міністрів України, 2024б).

У Стратегії виділено 11 факторів посилення демографічних викликів та загроз: 1) швидке скорочення чисельності населення внаслідок депопуляції (перевищення кількості померлих над кількістю новонароджених) та масштабної трудової міграції, яка часто переходить в постійну, тимчасової окупації частини території України; 2) низький рівень народжуваності; 3) погіршення стану здоров'я населення через недостатню ефективність заходів залучення населення до здорового способу життя, а також неможливість отримати своєчасну та якісну медичну допомогу внаслідок збройної агресії; 4) зростання чисельності осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які потребують комплексної реабілітації та підтримки; 5) високий рівень передчасної смертності, передусім чоловіків (зазначено про скорочення ще до війни середньої очікуваної тривалості життя до 71 року та катастрофічну різницю у тривалості життя між жінками та чоловіками, яка до повномасштабної війни становила 10 років); 6) масова вимушена еміграція населення, передусім жінок та дітей; 7) незаконне вивезення громадян України за

кордон; 8) демографічне старіння; 9) масштабне внутрішнє переміщення населення; 10) моделі поведінки, коли значна частина населення свідомо відстрочує час народження дітей до часу, коли потенційні батьки вважатимуть свої життєві умови достатніми для виховання дитини (дітей), а також коли значна частина фертильного населення усвідомлено обмежує очікувану кількість власних дітей однією або двома особами, що не забезпечує природного демографічного відтворення (зазначимо, що у Стратегії не згадано про поширення ідеології чайлдфрі, згідно якої дітей взагалі не передбачено – О.О.); 11) недостатньо гнучке та недостатньо сучасне сімейне законодавство, зокрема щодо регуляції сімейних і цивільних відносин (Кабінет Міністрів України, 2024б).

Оскільки, як свідчить статистика, за роки незалежності головним фактором депопуляції є саме низька народжуваність (що у Стратегії не зазначено), то привертає увагу, які саме причини низької народжуваності бачать автори зазначеної Стратегії.

Отже, головних причин Стратегія виділяє 4: 1) «ціннісні зміни, пов'язані з перенесенням фокуса з кількості народжених дітей на якість їх утримання та виховання, з прагненням до самореалізації поза сферою материнства/батьківства»; 2) «погіршення здоров'я через збройну агресію, зокрема репродуктивного»; 3) «економічні чинники – з народженням дитини підвищується ризик бідності»; 4) «труднощі поєднання професійної діяльності, навчання із народженням і вихованням дітей». Зазначено також, що «поєднання більшості зазначених чинників» «створює синергетичний ефект і зумовлює для більшості українських сімей необхідність відкладати народження дитини в очікуванні більш сприятливого періоду» (Кабінет Міністрів України, 2024б).

Привертає увагу, що автори Стратегію повністю ігнорують як один з факторів падіння народжуваності, недостатню увагу держави, згорання пронаталістської політики. Навіть більше, у Стратегії зазначається, що «зусилля щодо підвищення рівня народжуваності традиційно фокусуються в Україні на збільшенні допомоги при народженні дитини». Як приклад такого «фокусу» згадується, що «у 2005 році цю допомогу було підвищено більше ніж у 10 разів», а потім «у 2008 році її розмір також було збільшено з одночасним запровадженням диференціації розміру та тривалості виплат відповідно до черговості народження» (і додамо, це мало безумовний позитивний ефект – суттєве

підвищення народжуваності). Із посиланням на висновки Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні (UNFPA) у Стратегії вказано, що «фінансові стимули часто забезпечують позитивний вплив на народжуваність, але їх довгостроковий ефект є невеликим». У якості підтвердження цієї тези наводиться думка, що «попри підвищення виплат в Україні з 2013 року спостерігається зниження рівня народжуваності» (Кабінет Міністрів України, 2024б).

На нашу думку, зазначений висновок не відповідає дійсності. Зокрема, у 2013 р. підвищення виплати при народженні дитини було лише номінальним і пов'язаним із збільшенням прожиткового мінімуму. У середині 2014 р. було скасовано підвищені виплати при народженні другої, третьої та наступної дитини (Верховна Рада України, 2014), що цілком закономірно призвело до початку стрімкого падіння народжуваності. Відсутність будь-якої, навіть мінімальної індексації державної допомоги при народженні дитини протягом 11,5 років (з 1 липня 2014 р. до 31 грудня 2025 р.), в умовах великої інфляції (купівельна спроможність цієї допомоги знизилася за цей період майже утричі) суперечить думці про «традиційний фокус» «на збільшенні допомоги при народженні дитини». Звісно, за цей період вистачало пропозицій, щодо збільшення зазначеної виплати, але всі вони блокувалися.

Можна погодитися, що навіть активна пронаталістська політика не в змозі забезпечити неухильне підвищення народжуваності. За підвищенням народжуваності настає певна стабілізація досягнутих показників. Проте, відмова від пронаталістської політики, і це цілком доводить досвід України, призводить до стрімкого падіння народжуваності (зокрема падіння СКН – ключового показника у цій сфері). І як раз це падіння буде мати надзвичайно негативні та довгострокові наслідки для нашої держави.

У Стратегії було визначено 6 стратегічних цілей: 1) створення умов для міграційного приросту населення та зниження рівня відтоку українців за кордон; 2) Створення умов для підвищення рівня народжуваності, підтримка сім'ї; 3) зниження рівня передчасної смертності; 4) активізація на ринку праці максимальної кількості громадян, які можуть працювати; 5) адаптація соціуму до демографічного старіння та формування умов для активного довголіття; 6) розвиток можливостей для якісного життя (Кабінет Міністрів України, 2024б).

У цілому перелік зазначених цілей є

адекватним комплексу демографічних проблем України на сучасному етапі. Більш детально зупинимося на другій стратегічній цілі. У Стратегії вказується, що «для природного відновлення чисельності населення необхідно підвищення рівня народжуваності з метою поступового наближення до показників, що необхідні для простого відтворення населення (коефіцієнт народжуваності – 2,1-2,2 дитини на одну жінку)» (Кабінет Міністрів України, 2024б).

У даному контексті необхідно зазначити наступне.

По-перше, навіть досягнення зазначеного коефіцієнту у випадку України не призвело б до нульового природного приросту. Справа в тому, що на рівень народжуваності впливає статево-вікова структура населення, зокрема кількість та частка жінок фертильного віку. У випадку України цей показник суттєво скорочувався ще до війни. У 2021 р. за СКН 1,16 смертність перевищувала народжуваність у 2,5 рази (Державна служба статистики України, 2022). Щоправда висока смертність у 2021 р. частково пов'язана з епідемією ковіду, та й взагалі в Україні є потенціал до зниження смертності, передусім у чоловіків. Висока частка українців фертильного віку серед тих хто виїхав з України у подальшому лише посилить проблему.

По-друге, досягнення СКН 2,1 в умовах України є практично неможливим. Як зазначалося вище, у Стратегії вважається проблемою, що низка українських родин не бажає народжувати більше 2 дітей. Насправді, проблема як раз у тому що багато родин відмовляється і від народження другої дитини. Як раз у цьому контексті державі варто було б привернути підвищену увагу саме для того, щоб максимально стимулювати родини з однією дитиною народити другу.

З іншого боку, не можна заперечувати, що нереалістичність цілі спростовує корисність заходів щодо її реалізації. Зокрема за часів Президента В. А. Ющенка заходи щодо підвищення допомоги при народженні дитини супроводжувала інформаційна кампанія із слоганом «нас має бути 52 млн». По факту не вдалося досягти відповідного показника або хоча б взагалі відновити тренд на зростання чисельності населення. Але народжуваність пішла угору, СКН збільшився, перевищення смертності над народжуваністю скоротилося більш ніж удвічі. Отже, демографія це зовсім не та сфера, де діє принцип «все або нічого».

Водночас в індикативних показниках Стратегії, прогнозні дані за сценарієм змін щодо СКН є значно скромнішими та реалістичнішими.

Передбачено досягнути коефіцієнта 1,3 у 2030 р., 1,4 – у 2035 р. та 1,5 – у 2040 р. Також передбачено, що природне скорочення населення становитиме у зазначені роки відповідно 200 тис., 150 тис. та 100 тис. мешканців щорічно (Кабінет Міністрів України, 2024б).

На нашу думку, повернення СКН до рівня 1,5 дійсно було б значним успіхом. У цьому контексті згадаємо, що в Україні ще у 2015 р. СКН дорівнював 1,5. Але природні втрати у зазначений рік становили 183 тис. за значно більшої частки жінок фертильного віку ніж зараз (Державна служба статистики України, 2022). Звісно автори Стратегії покладаються на вплив інших факторів у майбутньому – повернення до України її громадян, зокрема молоді (також зазначається, що «повернення має фокусуватися не лише на громадянах України, які виїхали за кордон на початку повномасштабної збройної агресії, але і на тих, що виїхали раніше, та представниках української діаспори – особах українського походження та їх нащадках, які мають громадянство інших держав») та скорочення рівня смертності. До того ж передбачено загальне зростання чисельності населення (завдяки позитивному міграційному сальдо). У Стратегії наводиться оцінка наявного населення усієї території України (в конституційно визначених кордонах) станом на 2024 р. – 31,1 млн. Передбачено його збільшення до 33,9 млн за сценарієм змін (або скорочення до 28,9 млн за інерційним сценарієм) (Кабінет Міністрів України, 2024б).

Сценарій змін передбачає «вжиття комплексних заходів і забезпечення ефективної координації дій усіх органів влади з метою забезпечення гідного рівня та якості життя кожному українцеві, створення умов для повернення громадян України із-за кордону, відтворення населення». Зокрема для підвищення народжуваності пропонується реалізація наступних заходів: 1) «подолання негативних наративів/стереотипів серед громадян щодо материнства та батьківства»; 2) «покращення репродуктивного здоров'я нації»; 3) «формування середовища, дружнього до сімей з дітьми»; 4) «підвищення економічної самодостатності сімей, створення сприятливих умов для поєднання батьківства із навчанням/професійною зайнятістю»; 5) «забезпечення комплексної державної підтримки сімей з дітьми»; 6) «створення умов для виховання всіх народжених дітей у біологічних сім'ях, а в разі неможливості – в інших сімейних формах виховання» (Кабінет Міністрів України, 2024б).

Не важко помітити, що більшість напрямів є не суто демографічними, а скоріш соціальними або соціально-демографічними. Їх загальну користь неможливо заперечувати, але якщо мова йде про боротьбу з демографічною кризою, їх буде недостатньо. На нашу думку, зазначений перелік було б необхідно доповнити згадкою про пряме стимулювання народження дитини, у т. ч. шляхом надання суттєвої фінансової допомоги. По-друге, необхідно визначити додаткові заходи підтримки при народженні другої та третьої дитини. Насправді, народження першої дитини не настільки суттєво залежить від державної демографічної політики. Але роль держави може бути вирішальною, коли в родині замислюються (та проводять відповідні розрахунки) щодо народження наступної дитини. Суттєві додаткові фінансові виплати, забезпечення можливостей щодо ясел, пільги на роботі – усе це і було б тим комплексом заходів, який сприяв би збільшенню народжуваності.

Подолання негативних наративів/стереотипів щодо материнства та батьківства здійснюється конкретними стимулами (у т. ч. з використанням фінансових інструментів). На нашу думку, заходи, передбачені у плані дій щодо реалізації відповідного пункту Стратегії, зокрема освітні програми тем щодо відповідального батьківства, інформаційно-просвітницькі кампанії, забезпечення орієнтації на боротьбу із стереотипами (Кабінет Міністрів України, 2024а) не буде мати суттєвого ефекту.

Водночас необхідно зазначити, що одним з позитивних наслідків реалізації Стратегії, було прийняття 5 листопада 2025 року закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю». Зокрема з 1 січня 2026 р. було нарешті збільшено допомогу при народженні дитини до 50 тис. грн (і вона почала сплачуватися одразу, а не частинами) та запроваджено допомогу для догляду за дитиною до досягнення нею однорічного віку. Також було запроваджено допомогу для догляду за дитиною від 1 до 3 років «єЯсла» (Верховна Рада України, 2025).

Звернемо увагу, що відсутність жодної індексації допомоги при народженні дитини протягом 11,5 років (попри велику інфляцію та зміни у вартості життя) була можливою саме через те, що у 2014 р. в Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» її було визначено у номінальному виразі (Верховна Рада України, 1992; Верховна Рада

України, 2014). Незалежно від намірів уряду, у випадку України такий підхід несе величезний ризик, що у подальшому на дітях вчергове замочуть економити. Згідно Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю» низка виплат (зокрема розмір допомоги для догляду за дитиною до досягнення нею однорічного віку) має встановлюватися законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але виплати при народженні дитини знову було зафіксовано в абсолютних цифрах (Верховна Рада України, 2025).

На нашу думку, для гарантій забезпечення гідної допомоги при народженні дитини та допомоги по догляду за дитиною їх варто прив'язати (та зафіксувати це у Законі України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми») до мінімально зарплати (найкраще) або прожиткового мінімуму. Це зменшить зазначені ризики, буде сприяти стабільності та передбачуваності в державній демографічній політиці та, як наслідок, допоможе подолати негативні стереотипи серед громадян щодо материнства та батьківства (що власне і визначено у демографічній Стратегії).

Висновки.

1. Демографічна криза в Україні суттєво посилює розробку сучасної демографічної стратегії. 24 червня 2006 р. в Україні було прийнято «Стратегію демографічного розвитку в період до 2015 року» (перша стратегія), 30 вересня 2024 р. – «Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року» (друга). 9-річний проміжок часу між завершенням терміну дії першої стратегії та прийняттям другої свідчить про недостатність уваги держави до демографічних проблем, що в свою чергу сприяло посиленню демографічної кризи.

2. Стратегія закликає забезпечити стале відтворення населення України та покращення ключових соціально-демографічних характеристик. Тому її прийняття є важливим позитивним кроком у боротьбі з демографічною кризою. Воно дозволило запустити процес впровадження низки потрібних змін у сфері державних соціально-демографічних гарантій. Зокрема було вперше за 11,5 років збільшено виплату при народженні дитини, запроваджено допомогу для догляду за дитиною.

3. Визначені у Стратегії завдання є амбітними та масштабними. Зокрема, завдяки збільшенню народжуваності, скороченню смертності та

масовому поверненню громадян України, які виїхали за кордон у період повномасштабної війни та в інші історичні періоди, має зупинитися депопуляція. Передбачено навіть збільшення чисельності населення України (у конституційних міжнародно-визнаних кордонах) з 31,1 млн до 33,9 млн (за сценарієм змін).

4. На нашу думку, досягнення визначених цілей є можливим лише в умовах визначення боротьби з демографічною кризою одним з ключових пріоритетів державної політики (поряд з питаннями обороноздатності держави), запровадження максимально активної пронаталістської демографічної політики, виділення значних коштів на стимулювання народжуваності тощо. Водночас у прийнятій Стратегії цього не передбачено.

5. Для реалізації зазначених цілей необхідно визнати як одну з причин демографічної кризи брак активної демографічної політики у минулому, зокрема відсутність індексації допомоги при народженні дитини протягом 11,5 років (у Стратегії значення державної фінансової допомоги применшується, довготривалий ефект

заперечується, пряме стимулювання народження дитини, у т. ч. шляхом надання суттєвої фінансової допомоги не увійшло до переліку заходів, які мають підвищити народжуваність). Також необхідно передбачити додаткові заходи підтримки при народженні другої та третьої дитини (Стратегія цього не згадує). Для забезпечення сталої демографічної політики має бути запроваджений принцип прив'язки розмірів соціально-демографічних виплат до мінімальної зарплати (вважаємо це найкращим варіантом) або прожиткового мінімуму, що у Стратегії також не згадується.

6. Прийняття можливих змін до Стратегії, а також обговорення плану дій щодо її реалізації має супроводжуватися широким науковим та громадським обговоренням.

7. У найближчому майбутньому необхідно ґрунтовно аналізувати процес виконання зазначеної Стратегії та визначати результати її реалізації. Зокрема аналіз кореляції змін розмірів допомоги при народженні дитини із показниками народжуваності буде в центрі уваги під час наших подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Васильєва, Н. В. (2020). Методологічні засади державного управління демографічними процесами як умови забезпечення сталого розвитку в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, (10). <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.10.3>
- Верховна Рада України. (1992). *Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
- Верховна Рада України. (2014). *Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні: Закон України від 27.03.2014 № 1166-VII*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>
- Верховна Рада України. (2025). *Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю: Закон України від 05.11.2025 № 4681-IX*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4681-20#Text>
- Гаврилюк, О. К. (2024). Соціально-економічні виклики інтеграції та просторового розподілу внутрішньо переміщених осіб унаслідок війни. *Демографія та соціальна економіка*, 55(1), 114–132. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.114>
- Гладун, О. М. (2024). Вплив російсько-української війни на демографічну ситуацію в Україні: Стенограма виступу на сесії Загальних зборів НАН України 24 квітня 2024 р. *Вісник НАН України*, (5), 50–54. <https://doi.org/10.15407/visn2024.05.050>
- Державна служба статистики України. (2022). *Населення України 2021. Демографічний щорічник* (М. Тімоніна, ред.). https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf
- Жиляєв, І. Б., & Семенченко, А. І. (2020). Стратегія як інструмент державного планування: оцінка стану законодавчого забезпечення. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 3(46), 76–88. <https://doi.org/10.33287/102048>
- Кабінет Міністрів України. (2006). *Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: постанова від 26.06.2006 № 879*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-p#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2024а). *Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження від 01.11.2024 № 1091-р*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2024-p#Text>
- Кабінет Міністрів України. (2024б). *Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: розпорядження від 30.09.2024 № 922-р*. Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>
- Лібанова, Е. М. (2025). Людський капітал України: втрати внаслідок війни і перспективи повоєнного

відродження: Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 5 лютого 2025 року. *Вісник НАН України*, (4), 39–46. <https://doi.org/10.15407/visn2025.04.039>

Майданик, І. (2024). Деякі регіональні особливості вимушеної міграції з України: столиця та інші регіони. *Демографія та соціальна економіка*, 56(2), 44–61. <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.044>

REFERENCES

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2006). *On approval of the Strategy for Demographic Development for the period until 2015: Resolution of June 26, 2006, No. 879*. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-п#Text>
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024a). *On approval of the action plan for the implementation in 2024-2027 of the Strategy for Demographic Development of Ukraine for the period until 2040: Order of November 01, 2024, No. 1091-r*. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2024-п#Text>
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024b). *On approval of the Strategy for Demographic Development of Ukraine for the period until 2040: Order of September 30, 2024, No. 922-r*. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-п#Text>
- Gladun, O. M. (2024). Transcript of the speech at the session of the General Assembly of the NAS of Ukraine on April 24, 2024. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, (5), 50–54. <https://doi.org/10.15407/visn2024.05.050>
- Havryliuk, O. K. (2024). Socio-economic challenges of integration and spatial distribution of war-induced internally displaced persons. *Demography and Social Economy*, 55(1), 114–132. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.114>
- Libanova, E. M. (2025). Human capital of Ukraine: Losses due to war and prospects for post-war revival: Transcript of the report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine on February 5, 2025. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, (4), 39–46. <https://doi.org/10.15407/visn2025.04.039> (in Ukrainian)
- Maidanik, I. (2024). Some regional peculiarities of forced migration from Ukraine: The capital and other regions. *Demography and Social Economy*, 56(2), 44–61. <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.044> (in Ukrainian)
- State Statistics Service of Ukraine. (2022). *Population of Ukraine 2021. Demographic yearbook* (M. Timonina, Ed.). https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf
- Verkhovna Rada of Ukraine. (1992). *On state assistance to families with children: Law of Ukraine of November 21, 1992, No. 2811-XII*. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (in Ukrainian)
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). *On preventing a financial disaster and creating prerequisites for economic growth in Ukraine: Law of Ukraine of March 27, 2014, No. 1166-VII*. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1166-18>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). *On amendments to some laws of Ukraine regarding the support of families with children and the creation of conditions conducive to combining maternity (paternity) with professional activity: Law of Ukraine of November 05, 2025, No. 4681-IX*. Verkhovna Rada of Ukraine. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4681-20#Text>
- Vasylieva, N. V. (2020). Methodological principles of public administration of demographic processes as conditions for ensuring sustainable development in Ukraine. *Public administration, improvement and development*, (10). <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.10.3>
- Zhyliayev, I. B., & Semchenko, A. I. (2020). Strategy as a tool of state planning: Assessment of the state of legislative support. *Public administration and local government*, 3(46), 76–88. <https://doi.org/10.33287/102048>